Chương 4

VĂN HÓA MIỀN TRUNG - TÂY NGUYÊN VỚI SINH THÁI VÀ PHÁT TRIỂN BỀN VỮNG

NỘI DUNG

4.1. Văn hóa miền Trung - Tây Nguyên với sinh thái và phát triển bền vững

4.2. Văn hóa miền Trung - Tây Nguyên với phát triển kinh tế, du lịch

4.3. Bảo tồn và phát huy các giá trị di sản văn hóa miền Trung -Tây Nguyên

4.1. Văn hóa miền Trung - Tây Nguyên với sinh thái và phát triển bền vững

4.1.1. MỐI QUAN HỆ GIỮA VĂN HÓA VÙNG MIỀN TRUNG TÂY NGUYÊN VỚI MÔI TRƯỜNG SINH THÁI

- Thiên nhiên tạo nên văn hóa - Văn hóa định hướng cách con người ứng xử với thiên nhiên.

Hai chiều tác động

- Môi trường → hình thành văn hóa
- Văn hóa → bảo vệ hoặc làm biến đổi môi trường

Minh chứng rõ nhất tại miền Trung và Tây Nguyên

Gió bão miền Trung

Lễ hội Cầu ngư ở TP Đà Nẵng

Núi Ngọc Linh – Tây Nguyên

Cồng chiêng Tây Nguyên

4.1. Văn hóa miền Trung - Tây Nguyên với sinh thái và phát triển bền vững

4.1.1. MỐI QUAN HỆ GIỮA VĂN HÓA VÙNG MIỀN TRUNG TÂY NGUYÊN VỚI MÔI TRƯỜNG SINH THÁI

- Điều kiện sinh thái quyết định văn hóa vật chất

🌊 Miền Trung	🌿 Tây Nguyên
Điều kiện sinh thái	**Điều kiện sinh thái**
• Đồng bằng ven biển hẹp • Khí hậu khắc nghiệt, nhiều bão lũ, hạn hán • Tài nguyên biển phong phú	• Địa hình cao nguyên • Đất đỏ bazan màu mỡ • Rừng tự nhiên rộng lớn, khí hậu phân mùa
→ Hình thành nghề truyền thống	**→ Hình thành nghề truyền thống**
🌾 Trồng lúa nước 🐟 Khai thác và nuôi trồng thủy sản 🧂 Làm muối ⛵ Đánh bắt hải sản	☕ Trồng cà phê 🌳 Trồng cao su, hồ tiêu 🌽 Canh tác nương rẫy 🌲 Khai thác và quản lý lâm sản

Điều kiện tự nhiên khác nhau đã hình thành những phương thức mưu sinh và văn hóa vật chất đặc trưng của cư dân miền Trung và Tây Nguyên.

4.1. Văn hóa miền Trung - Tây Nguyên với sinh thái và phát triển bền vững

4.1.1. MỐI QUAN HỆ GIỮA VĂN HÓA VÙNG MIỀN TRUNG TÂY NGUYÊN VỚI MÔI TRƯỜNG SINH THÁI

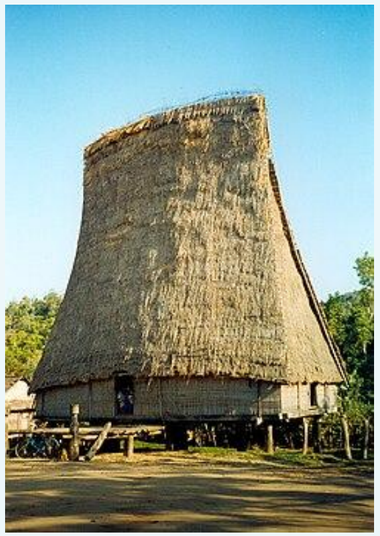
- Điều kiện tự nhiên quyết định kiến trúc và sinh hoạt của cư dân

🌊 Miền Trung	🌿 Tây Nguyên
Kiến trúc nhà ở	**Kiến trúc nhà ở**
🏠 Nhà thấp, nền vững chắc 🏡 Mái dốc, lợp ngói hoặc tranh 🌧️ Thiết kế chống bão, lũ	🛖 Nhà sàn, nhà dài 🏡 Nhà Rông (Ba Na, Xơ Đăng...) 💨 Thông thoáng, tránh ẩm thấp và thú dữ
Đặc điểm sinh hoạt	**Đặc điểm sinh hoạt**
⚓ Gắn với biển và đồng bằng 🌾 Sản xuất nông nghiệp, đánh bắt thủy sản	🌳 Gắn với rừng và buôn làng 🔥 Sinh hoạt cộng đồng, canh tác nương rẫy

➡ **Kiến trúc truyền thống phản ánh sự thích nghi của con người với điều kiện tự nhiên và môi trường sinh thái của từng vùng.**

Nhà người miền Trung

Nhà Rông (Ba Na)

Nhà dài người Ê Đê

4.1. Văn hóa miền Trung - Tây Nguyên với sinh thái và phát triển bền vững

4.1.1. MỐI QUAN HỆ GIỮA VĂN HÓA VÙNG MIỀN TRUNG TÂY NGUYÊN VỚI MÔI TRƯỜNG SINH THÁI

Thiên nhiên hình thành văn hóa tinh thần

🌊 Miền Trung	🌿 Tây Nguyên
Lễ hội - Tín ngưỡng	**Lễ hội - Tín ngưỡng**
🌊 **Lễ cầu ngư**: Cầu cho mưa thuận gió hòa, đánh bắt thuận lợi. 🐋 **Thờ Cá Ông**: Tôn kính cá voi như vị thần bảo vệ ngư dân trên biển.	🌳 **Thờ Thần rừng, Thần nước**: Coi rừng và nguồn nước là không gian linh thiêng của cộng đồng. 💧 **Lễ cúng bến nước**: Cầu mong nguồn nước dồi dào, cuộc sống bình yên. 🌾 **Lễ mừng lúa mới**: Tạ ơn thần linh sau mùa thu hoạch, cầu mùa màng bội thu.
Giá trị văn hóa	**Giá trị văn hóa**
🤝 Hình thành tinh thần đoàn kết, tương trợ trong cộng đồng làng chài.	🏡 Gắn kết buôn làng, nuôi dưỡng ý thức bảo vệ rừng và tài nguyên thiên nhiên.

Thiên nhiên không chỉ là môi trường sống mà còn trở thành đối tượng tôn kính, góp phần hình thành tín ngưỡng, lễ hội và các giá trị văn hóa tinh thần của cư dân miền Trung - Tây Nguyên.

4.1. Văn hóa miền Trung - Tây Nguyên với sinh thái và phát triển bền vững

4.1.1. MỐI QUAN HỆ GIỮA VĂN HÓA VÙNG MIỀN TRUNG TÂY NGUYÊN VỚI MÔI TRƯỜNG SINH THÁI

Thiên nhiên hình thành văn hóa tinh thần

Hình ảnh lễ hội Cầu Ngư diễn ra từ ngày 08-10/02/2023 tại quận Thanh Khê, thành phố Đà Nẵng

Lễ cúng bến nước Tây Nguyên

Môi trường tự nhiên → Hình thành tín ngưỡng, lễ hội → Nuôi dưỡng các giá trị văn hóa và ý thức bảo vệ thiên nhiên.

4.1. Văn hóa miền Trung - Tây Nguyên với sinh thái và phát triển bền vững

4.1.1. MỐI QUAN HỆ GIỮA VĂN HÓA VÙNG MIỀN TRUNG TÂY NGUYÊN VỚI MÔI TRƯỜNG SINH THÁI

Luật tục và tri thức bản địa trong bảo vệ môi trường

🧠 Tri thức bản địa	📜 Luật tục cộng đồng
🌳 Quản lý và khai thác rừng hợp lý	🚫 Không chặt phá rừng bừa bãi
💧 Bảo vệ nguồn nước, bến nước	🦌 Hạn chế săn bắt, khai thác quá mức
🌾 Canh tác theo mùa, phù hợp điều kiện tự nhiên	🤝 Chia sẻ và sử dụng tài nguyên vì lợi ích cộng đồng
📚 Kinh nghiệm được tích lũy và truyền qua nhiều thế hệ	⚖️ Vi phạm bị cộng đồng nhắc nhở hoặc xử phạt theo luật tục

Tri thức bản địa + Luật tục

↓

Khai thác tài nguyên hợp lý

↓

Bảo vệ môi trường và đa dạng sinh họ

↓

Phát triển bền vững

Văn hóa không chỉ phản ánh thiên nhiên mà còn là công cụ quản trị tài nguyên, góp phần bảo vệ môi trường và phát triển bền vững.

4.1. Văn hóa miền Trung - Tây Nguyên với sinh thái và phát triển bền vững

4.1.1. MỐI QUAN HỆ GIỮA VĂN HÓA VÙNG MIỀN TRUNG TÂY NGUYÊN VỚI MÔI TRƯỜNG SINH THÁI

Luật tục và tri thức bản địa trong bảo vệ môi trường

Núi Chư Yang Lak – vùng đệm VQG Chư Yang Sin – được cộng đồng địa phương bảo vệ

Tri thức dân gian của người dân tộc Thái trong việc bảo vệ tài nguyên nước

4.1. Văn hóa miền Trung - Tây Nguyên với sinh thái và phát triển bền vững

4.1.1. MỐI QUAN HỆ GIỮA VĂN HÓA VÙNG MIỀN TRUNG TÂY NGUYÊN VỚI MÔI TRƯỜNG SINH THÁI

Khi môi trường thay đổi, văn hóa cũng thay đổi

- Suy thoái môi trường và sự biến đổi của các giá trị văn hóa truyền thống

🌍 Biến đổi môi trường

Hoạt động	Hệ quả sinh thái
🌳 Phá rừng	Mất hệ sinh thái rừng, suy giảm đa dạng sinh học
⛏ Khai khoáng	Biến đổi cảnh quan, ô nhiễm đất và nước
💧 Phát triển thủy điện	Thay đổi dòng chảy, thu hẹp không gian sinh sống
🌊 Ô nhiễm biển	Suy giảm nguồn lợi thủy sản

4.1. Văn hóa miền Trung - Tây Nguyên với sinh thái và phát triển bền vững

4.1.1. MỐI QUAN HỆ GIỮA VĂN HÓA VÙNG MIỀN TRUNG TÂY NGUYÊN VỚI MÔI TRƯỜNG SINH THÁI

Khi môi trường thay đổi, văn hóa cũng thay đổi

- Suy thoái môi trường và sự biến đổi của các giá trị văn hóa truyền thống

🏞️ Tác động đến không gian văn hóa

Tây Nguyên

- Mất không gian rừng thiêng, bến nước
- Thu hẹp không gian diễn xướng cồng chiêng
- Giảm sự gắn kết cộng đồng buôn làng

Miền Trung

- Suy giảm nguồn lợi biển
- Biến đổi sinh kế ngư dân
- Ảnh hưởng lễ hội cầu ngư, tín ngưỡng thờ Cá Ông

4.1. Văn hóa miền Trung - Tây Nguyên với sinh thái và phát triển bền vững

4.1.1. MỐI QUAN HỆ GIỮA VĂN HÓA VÙNG MIỀN TRUNG TÂY NGUYÊN VỚI MÔI TRƯỜNG SINH THÁI

Khi môi trường thay đổi, văn hóa cũng thay đổi

- Suy thoái môi trường và sự biến đổi của các giá trị văn hóa truyền thống

⚠️ **Hệ quả văn hóa**

- Mai một tri thức bản địa
- Suy giảm nghề truyền thống
- Biến đổi phong tục, lễ hội
- Đứt gãy mối quan hệ con người - thiên nhiên

Khi hệ sinh thái bị tổn thương, không chỉ môi trường bị mất đi mà cả những giá trị văn hóa gắn với môi trường cũng dần mai một.

4.1. Văn hóa miền Trung - Tây Nguyên với sinh thái và phát triển bền vững

4.1.1. MỐI QUAN HỆ GIỮA VĂN HÓA VÙNG MIỀN TRUNG TÂY NGUYÊN VỚI MÔI TRƯỜNG SINH THÁI

Văn hóa - Trụ cột thứ tư của phát triển bền vững

💰 **Kinh tế**

Tăng trưởng hiệu quả

Sử dụng tài nguyên hợp lý

👥 **Xã hội**

Công bằng

Gắn kết cộng đồng

🌱 **Môi trường**

Bảo vệ hệ sinh thái

Duy trì tài nguyên

🎋 **Văn hóa**

Định hướng cách ứng xử với thiên nhiên

Vai trò của văn hóa:

🎋 Văn hóa góp phần phát triển bền vững

1. Lưu giữ tri thức

Bảo tồn kinh nghiệm sản xuất, thích nghi với tự nhiên

2. Định hướng giá trị

Hình thành thái độ tôn trọng và bảo vệ môi trường

3. Khơi nguồn sáng tạo

Tạo ra các giải pháp sinh thái mới

4. Thúc đẩy phát triển xanh

Kết nối con người, kinh tế và môi trường

Văn hóa không chỉ là giá trị cần bảo tồn mà còn là nguồn lực thúc đẩy phát triển bền vững thông qua tri thức, đạo đức và sự sáng tạo của cộng đồng.

4.1. Văn hóa miền Trung - Tây Nguyên với sinh thái và phát triển bền vững

4.1.1. MỐI QUAN HỆ GIỮA VĂN HÓA VÙNG MIỀN TRUNG TÂY NGUYÊN VỚI MÔI TRƯỜNG SINH THÁI

Vai trò của văn hóa trong thúc đẩy phát triển bền vững

🧠 TRI THỨC	🌿 GIÁ TRỊ	💡 SÁNG TẠO
Tri thức bản địa giúp thích ứng với tự nhiên	**Hệ giá trị định hướng cách ứng xử với môi trường**	**Văn hóa tạo cảm hứng cho các giải pháp xanh**
🌾 **Ruộng bậc thang** • Tận dụng địa hình dốc • Điều tiết nước • Hạn chế xói mòn	🌳 **Tôn trọng thiên nhiên** • Con người là một phần của hệ sinh thái ✨ **Vạn vật hữu linh** • Coi rừng, nước, đất là những giá trị cần bảo vệ	🏠 **Nhà sinh thái** • Sử dụng vật liệu tự nhiên • Tiết kiệm năng lượng 🌱 **Mô hình VAC** • Sản xuất tuần hoàn • Tận dụng tài nguyên hiệu quả

Văn hóa là nguồn lực nội sinh giúp con người lưu giữ tri thức, hình thành giá trị ứng xử và sáng tạo các giải pháp hài hòa với tự nhiên.

4.1. Văn hóa miền Trung - Tây Nguyên với sinh thái và phát triển bền vững

4.1.1. MỐI QUAN HỆ GIỮA VĂN HÓA VÙNG MIỀN TRUNG TÂY NGUYÊN VỚI MÔI TRƯỜNG SINH THÁI

Khi môi trường thay đổi, văn hóa cũng thay đổi

1. Biến đổi môi trường 🌍

🌳 **Phá rừng**

- Suy giảm hệ sinh thái rừng
- Mất không gian văn hóa gắn với rừng

⛏ **Khai khoáng**

- Biến đổi cảnh quan
- Ô nhiễm đất, nước

💧 **Phát triển thủy điện**

- Thay đổi dòng chảy
- Di dời cộng đồng

🌊 **Ô nhiễm biển**

- Suy giảm nguồn lợi thủy sản
- Ảnh hưởng sinh kế cư dân ven biển

2. Tác động đến văn hóa ⚠️

🌳 Đối với Tây Nguyên

+ Mất không gian rừng thiêng, bến nước
+ Mai một văn hóa cồng chiêng
+ Suy giảm các nghi lễ gắn với mùa vụ

🌊 Đối với miền Trung

+ Nghề biển truyền thống suy giảm
+ Biến đổi lễ hội cầu ngư
+ Suy yếu tín ngưỡng thờ Cá Ông

4.1. Văn hóa miền Trung - Tây Nguyên với sinh thái và phát triển bền vững

4.1.1. MỐI QUAN HỆ GIỮA VĂN HÓA VÙNG MIỀN TRUNG TÂY NGUYÊN VỚI MÔI TRƯỜNG SINH THÁI

Khi môi trường thay đổi, văn hóa cũng thay đổi

BIẾN ĐỔI MÔI TRƯỜNG
↓
MẤT KHÔNG GIAN SINH THÁI
↓
BIẾN ĐỔI SINH KẾ
↓
MAI MỘT GIÁ TRỊ VĂN HÓA

Bảo vệ môi trường cũng chính là bảo vệ không gian tồn tại của văn hóa. Khi hệ sinh thái suy thoái, những giá trị văn hóa gắn với thiên nhiên cũng đứng trước nguy cơ biến mất.

4.1. Văn hóa miền Trung - Tây Nguyên với sinh thái và phát triển bền vững

4.1.1. MỐI QUAN HỆ GIỮA VĂN HÓA VÙNG MIỀN TRUNG TÂY NGUYÊN VỚI MÔI TRƯỜNG SINH THÁI

Những thách thức đối với mối quan hệ văn hóa và sinh thái

🌡 **1. Biến đổi khí hậu**

Biểu hiện

•Nhiệt độ tăng

•Thiên tai cực đoan

•Hạn hán, nước biển dâng

Tác động

•Thay đổi mùa vụ sản xuất

•Ảnh hưởng lễ hội gắn với tự nhiên

•Gia tăng nguy cơ di dời cộng đồng ven biển

🌳 2. Khai thác tài nguyên quá mức

Biểu hiện

•Phá rừng

•Khai khoáng

•Suy giảm đa dạng sinh học

Tác động

•Mất không gian văn hóa truyền thống

•Suy giảm tri thức quản lý rừng

•Đứt gãy mối liên kết con người - thiên nhiên

🏙 **3. Đô thị hóa và toàn cầu hóa**

Biểu hiện

•Mở rộng đô thị

•Thay đổi lối sống

•Không gian truyền thống bị thu hẹp

Tác động

•Biến đổi phong tục, lễ hội

•Giảm sự gắn kết cộng đồng

•Văn hóa truyền thống bị thương mại hóa

📚 **4. Mai một tri thức bản địa**

Biểu hiện

•Thế hệ trẻ ít tiếp nhận

•Di cư lao động

•Giảm thực hành truyền thống

Tác động

•Mất kinh nghiệm thích nghi với tự nhiên

•Suy giảm giá trị văn hóa sinh thái

Các biến động môi trường và xã hội hiện nay đang làm suy yếu mối quan hệ hài hòa giữa con người, văn hóa và thiên nhiên.

4.1. Văn hóa miền Trung - Tây Nguyên với sinh thái và phát triển bền vững

4.1.1. MỐI QUAN HỆ GIỮA VĂN HÓA VÙNG MIỀN TRUNG TÂY NGUYÊN VỚI MÔI TRƯỜNG SINH THÁI

Những thách thức đối với mối quan hệ văn hóa và sinh thái

Biến đổi môi trường

+

Biến đổi xã hội

↓

Suy giảm liên kết

VĂN HÓA ↔ SINH THÁI

4.1. Văn hóa miền Trung - Tây Nguyên với sinh thái và phát triển bền vững

4.1.1. MỐI QUAN HỆ GIỮA VĂN HÓA VÙNG MIỀN TRUNG TÂY NGUYÊN VỚI MÔI TRƯỜNG SINH THÁI

Đặc điểm của mối quan hệ văn hóa - sinh thái

① 🌱 TÍNH THÍCH NGHI

Văn hóa được hình thành từ quá trình con người thích ứng với môi trường

- Điều chỉnh phương thức sản xuất
  - Thích nghi với khí hậu, địa hình
  - Hình thành tri thức bản địa

Ví dụ:

- Nhà chống bão lũ ở miền Trung
- Nhà sàn, canh tác nương rẫy ở Tây Nguyên

② 🔄 TÍNH TÁC ĐỘNG LẪN NHAU

Văn hóa và thiên nhiên luôn có sự tương tác hai chiều

- Thiên nhiên ảnh hưởng đến:
  - Sinh kế
  - Kiến trúc
  - Tín ngưỡng
- Văn hóa tác động đến:
  - Cách khai thác tài nguyên
  - Bảo vệ rừng, nguồn nước

Ví dụ: Luật tục bảo vệ rừng của cộng đồng Tây Nguyên

③ ♻️ TÍNH BỀN VỮNG

Sự hài hòa giữa con người và thiên nhiên tạo nền tảng phát triển lâu dài

- Bảo tồn tài nguyên
- Duy trì đa dạng sinh học
- Gìn giữ bản sắc văn hóa

Ví dụ:

- Lễ hội gắn với bảo vệ nguồn nước
- Tri thức sản xuất truyền thống

Văn hóa và sinh thái tồn tại trong mối quan hệ thích nghi - tương tác - bền vững, tạo nên sự cân bằng giữa con người và môi trường sống.

4.1. Văn hóa miền Trung - Tây Nguyên với sinh thái và phát triển bền vững

4.1.1. MỐI QUAN HỆ GIỮA VĂN HÓA VÙNG MIỀN TRUNG TÂY NGUYÊN VỚI MÔI TRƯỜNG SINH THÁI

Mối quan hệ văn hóa - sinh thái

🌿 MÔI TRƯỜNG TỰ NHIÊN
↓
🎎 HÌNH THÀNH VĂN HÓA
↓
🤝 ĐIỀU CHỈNH HÀNH VI
↓
♻️ BẢO VỆ MÔI TRƯỜNG
↓
🌏 PHÁT TRIỂN BỀN VỮNG

🌿 **Môi trường tự nhiên**

→ Quy định điều kiện sinh sống, sản xuất và tổ chức cộng đồng.

🎎 **Văn hóa**

→ Phản ánh sự thích nghi của con người với thiên nhiên.

🤝 **Hành vi**

→ Quyết định cách khai thác và sử dụng tài nguyên.

♻️ **Bảo vệ môi trường**

→ Duy trì cân bằng sinh thái và giá trị văn hóa.

Thiên nhiên tạo nên bản sắc văn hóa, còn văn hóa định hướng cách con người ứng xử và gìn giữ thiên nhiên.